
ІСТОРІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 372.87

DOI 10.31654/2520-6966-2020-14i15f-100-93-99

К. І. Станіславська

професор кафедри музичного виховання Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого
ekaterinaiii@ukr.net

ДО ПИТАННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ІЗ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

У статті актуалізується питання щодо забезпечення курсів із сучасного мистецтва навчальною літературою. Пропонується до застосування новітній навчальний посібник "Мистецькі форми сучасної видовищної культури", написаний автором статті і виданий влітку 2020 року. Стаття презентує огляд змісту видання. П'ять розділів посібника охоплюють теоретико-методологічний базис курсу (перший розділ) та чотири групи сучасних мистецько-видовищних форм за авторською класифікацією (другий–п'ятий розділи): образотворчо-тілесні форми, стріт-арт, сценічні форми, екранні форми. Характеристика та аналіз структури і змісту книжки засвідчують, що презентований навчальний посібник стане в пригоді як викладачам сучасної культури і мистецтва, так і аспірантам та студентам усіх спеціальностей галузі знань 02 "Культура і мистецтво", сприяючи розширенню їхнього культурно-мистецького світогляду та формуванню естетично-оцінного судження щодо творів сучасного мистецтва.

Ключові слова: навчальний посібник, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу, сучасне мистецтво, культура постмодерну, мистецько-видовищні форми.

Навесні 2020 року у Видавничому домі "Стилос" (м. Київ) вийшов друком навчальний посібник мого авторства "Мистецькі форми сучасної видовищної культури"¹ [1]. В анотації до видання

¹ Сторінка книжки на сайті видавництва: http://stylos.com.ua/?page=shop§ion_id=164

зазначено, що його присвячено розгляду й аналізу найяскравіших мистецько-видовищних форм другої половини ХХ – початку ХХІ століття, а сам посібник, презентований як помічник-навігатор у просторі видовищної культури, рекомендується до застосування у навчальному процесі для студентів-магістрантів та аспірантів закладів вищої освіти культурно-мистецького спрямування.

Сьогодні у навчальних планах здобувачів освітнього ступеня "магістр" та освітньо-наукового ступеня "доктор філософії" усіх спеціальностей галузі знань 02 "Культура і мистецтво" обов'язково представлені навчальні дисципліни, зміст яких передбачає вивчення теорії та історії сучасної, новітньої культури і мистецтва, – саме у цьому тематичному секторі стане в пригоді означений посібник, а теоретико-методичний екскурс його сторінками визначає актуальність і мету статті.

Ще до виходу посібника друком навчальна дисципліна "Мистецькі форми сучасної видовищної культури" (друга назва "Мистецько-видовищні форми сучасної культури") пройшла апробацію впродовж декількох навчальних років у двох київських закладах вищої освіти: Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв та Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. Дисципліну було включено до навчальних планів спеціальностей: "Сценічне мистецтво" (магістратура), "Аудіовізуальне мистецтво і виробництво" (магістратура), "Теорія та історія культури" (аспірантура), "Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація" (аспірантура). Крім того, впродовж останніх років автором було проведено близько десятка відкритих лекцій у різних закладах вищої освіти України, тематика яких безпосередньо стосувалася сучасних мистецько-видовищних форм. Отож, практична апробація розробленого курсу дала змогу уточнити окремі нюанси структури та змісту як самої навчальної дисципліни, так і, відповідно, посібника.

Структурно посібник налічує п'ять основних розділів. Перший має назву **"Видовищна культура, видовище, мистецько-видовищні форми постмодерну – що воно таке?"** і, по суті, є теоретико-методологічним базисом курсу. У розділі міститься сім невеликих підрозділів, де йдеться про філософсько-естетичні засади культури і мистецтва постмодерну, зокрема про візуальний та тілесний повороти – і як наріжне підґрунтя видовищної культури сьогодення, і як базові принципи класифікації мистецько-видовищних форм, групи (класи) якої презентовані у подальших розділах. У підрозділі "Основний понятійно-категоріальний апарат" представлені, зокрема,

авторські дефініції понять "видовище", "видовищність", "мистецько-видовищна форма". Після початкового занурення у теоретико-історичні реалії видовищної культури та специфіку культури постмодерну розділ завершує узагальнюючий підрозділ "Характерні ознаки постмодерного мистецтва, які будемо шукати і знаходити у сучасних мистецько-видовищних формах". Ці ознаки згруповані у чотири блоки: "Постмодерне мистецтво і минуле: взаємини з традицією", "Постмодерне мистецтво і сучасність: взаємини із законом", "Постмодерне мистецтво у дзеркалі: взаємини із собою", "Постмодерне мистецтво і майбутнє: взаємини з реципієнтом".

Наступні чотири розділи книжки присвячені чотирьом класам авторської класифікації сучасних мистецько-видовищних форм. Підходом до її розроблення було обрано загальноісторичну динаміку візуально-тілесних модифікацій названих форм в умовах предметно-просторового середовища. За цією ознакою було виокремлено чотири групи: *образотворчо-тілесні, вуличні, сценічні й екранні*.

Першу групу складають мистецькі форми, в яких образотворча візуальність, виражена через тілесний контекст, набуває яскравих ознак видовищності: інсталяція, мистецтво дії (Action Art), боді-арт. Образотворчо-тілесні форми презентують тіло як самодостатню сукупність дискурсивних кодів.

До другої групи входять мистецько-видовищні форми вуличного мистецтва, активний розвиток яких спостерігається сьогодні: різноманітні види вуличного малювання та вуличних інсталяцій. Стріт-арт вписує різні модифікації тіла у довкілля.

Третю групу складають найяскравіші видовищні феномени сучасності, представлені трьома сценами – академічною концертною (інструментальний та хоровий театр), музично-театральною (мюзиклові форми), цирковою (театрально-циркова вистава). Сценічні форми використовують тіло як структурний компонент дії та культурної поведінки.

Четверта група представляє мистецько-видовищні форми, існування яких забезпечується екранами різного типу: кіноекраном, телеекраном, комп'ютерним монітором, демонстраційним екраном. Екранні форми символізують тіло, трансформуючи його в універсальний засіб моделювання.

Розділ **"Образотворчо-тілесні мистецько-видовищні форми"** починається вступним підрозділом "Глядач і зображення: погляд на взаємини", де оглядово простежується історична еволюція цих взаємин, – саме вона є одним з найважливіших маркерів трансформації від *візуального до видовищного* в сучасному

образотворчому мистецтві. Окремим підрозділом виділено "Тілесність як формотворчий принцип постмодерної образотворчості": заявлений у першому розділі "тілесний поворот" набуває тут конкретного втілення у культурно-мистецьких явищах з прикладами і аргументацією.

Наступні підрозділи презентують власне мистецькі форми цього класу: інсталяцію, хепенінг, перформанс, художню акцію, флешмоб, артмоб, боді-арт. Цей розділ супроводжується ілюстративним матеріалом, вміщеним на кольорових вкладках.

У розділі **"Стріт-арт"** подано невеликий теоретико-термінологічний підрозділ "Вуличне мистецтво як транскультурний феномен" та розглядаються такі його форми: графіті, муралізм, мадоннарі, 3D-графіті та 3D-мурали, вуличні інсталяції (серед яких в окремий підрозділ виділені звукові та світло-звукові інсталяції). Яскрава візуальність цього виду сучасного мистецтва обумовила значний ілюстративний матеріал, що демонструє як закордонні, так і українські зразки вуличної образотворчості.

Лаконічна пояснювальна передмова до розділу **"Сценічні форми"** обґрунтовує чинники вибору тих чи інших форм з безлічі існуючих сьогодні. Дійсно, мистецькі практики, що презентують свої твори на сцені (музика, театр, естрадно-циркові дієства), мають давню історію, але у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття вони набувають нових видовищних рис, що суттєво збагачує художньо-виразну та комунікаційну систему сценічних мистецтв. Так, у сфері академічного музичного виконавства формується явище інструментального та хорового театру: невидовищна за своєю природою сценічна форма традиційного академічного музикування, театралізуючись, стає дещо незвичним, але надзвичайно цікавим видовищем. Ця частина розділу представлена трьома підрозділами: "Театралізація як фактор видовищності академічної музичної сцени", "Інструментальний театр", "Хоровий театр".

Власне, театральна сцена народжує у ХХ столітті найвидовищніший жанр, що синтезує в собі виразні здобутки практично усіх існуючих мистецтв, – мюзикл. Пізніше виникають так звані мюзиклові форми, зокрема мюзикл-опера – форма, що поєднала традиції театральної та музичної сцен. Крім мюзиклу та мюзикл-опери (два підрозділи цієї частини розділу), у тексті наводяться паралелі, схожість та відмінність означених жанрів з оперетою, естрадним шоу, реву.

Останні два підрозділи присвячені цирку. Його естетична цінність для глядача в усі часи визначалась саме видовищністю, але сьогодні циркове шоу трансформується у глибоке театралізоване

дійство, перетворюючи манеж у прямому і переносному сенсі на сцену, – саме тому цирк і був віднесений до розділу сценічних форм. Перший підрозділ теоретико-естетичного змісту "Циркове дійство як мистецько-видовищна форма" характеризує художні особливості цирку, у другому – "Театралізація цирку" – увагу зосереджено на трансформації циркового дійства у циркову виставу, коли *трюк як мета* перетворюється на *трюк як засіб розкриття художнього образу*. Прикладом сучасного цирку такого стибу наведено канадський Цирк дю Солей¹.

Палітра сучасних екранних форм має ще більшу, ніж сценічні форми, розмаїтість та мозаїчність, і охопити усі існуючі екранні мистецько-видовищні форми не є можливим. Тому після вступного есе, що знайомить читача зі специфікою екранної культури як такої, розділ **"Екранні форми"** зосереджено на прикладах функціонування різних типів екранів другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

Передусім було цікаво простежити так званий ефект подвійної сценічно-екранної видовищності: як на кіноекрані та телеекрані існують театральні жанри, на яких рівнях будується взаємодія сценічних та екранних видів мистецтва і яких форм вона набуває (трансляція, адаптація або екранна версія, екранізація, оригінальна екранна форма).

Наступні підрозділи присвячені музичному відеокліпу та рекламному відеоролику – формам, що виникли на телевізійному екрані, але використовують виражальний арсенал кінематографу.

Підрозділ "Талант-шоу" акцентує на цікавому поєднанні сценічного дійства та екранної форми. Складні (і, на перший погляд, несправедливі, неправильні) технології створення та існування подібної форми простежені на прикладі роману британського письменника, сценариста і режисера Бена Елтона "Номер один" (2006). У сатиричному романі Елтон як людина, що багато років працює на телебаченні, описав – нехай і у художній формі – реальні технології, задіяні у процесі виробництва телевізійного вокального талант-шоу.

Як приклад комп'ютерного екрану розглядається відеогра. Спочатку пропонується невеликий екскурс у взаємини мистецтва і гри загалом, потім аргументуються і доводяться мистецько-видовищні риси електронної гри.

¹ На момент написання статті відомо, що влітку 2020 року Цирк дю Солей оголосив про своє банкрутство, причиною якого стала відміна шоу по всьому світу через пандемію коронавірусу. Втім, керівництво, артисти та прихильники вірять, що Цирк Сонця в найближчому майбутньому подолає кризу.

Завершується розділ підрозділом "Експериментальні екранні форми". Сюди віднесено форми, що послуговуються демонстраційним екраном: театр тіней, сипку анімацію, ебру¹.

До усіх розділів посібника пропонуються запитання і завдання для самоперевірки, зокрема не лише теоретичні, а й практично-прикладні: охарактеризувати вид інсталяції, визначити тип муралу, прочитати есе та поміркувати над певними запитаннями тощо. Наприкінці видання розміщено списки використаної та рекомендованої літератури до кожного розділу, зокрема сайти митців, з яких запозичено ілюстративний матеріал.

У післямові підсумовується, що сучасні мистецькі форми, з одного боку, позиціонують себе як акти культуротворчості на позиціях антропоцентризму, з іншого – утворюють нові типи видовищності. І такий візуально-видовищний зсув, свідками якого ми є, знаменує собою нові комунікативні особливості, затверджуючи цінність та значущість і нових творців, і нових споживачів мистецько-видовищних форм. Сподіваюся, що виданий посібник сприятиме вихованню нового реципієнта сучасного мистецтва і формуванню його естетично-оцінного судження.

Література

1. Станіславська К. І. Мистецькі форми сучасної видовищної культури: навч. посіб. Київ: ВД "Стилос", 2020. 208 с., 64 с. іл.

References

1. Stanislavska, K. I. (2020). *Mystetski formy suchasnoi vydovyshchnoi kultury* [Art forms of modern entertainment culture]. Kyiv [in Ukrainian].

K. I. Stanislavska

Professor of the Department of Music Education of Kiev National I. K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University

On the question of methodological support of educational disciplines in modern art

The article actualizes the issue of providing courses in contemporary art with educational literature. The latest textbook "Art forms of modern entertainment culture", written by the author of the article and published in the summer of 2020, is offered for use. The article presents an overview of the content of the publication. Five sections of the manual cover the theoretical and methodological basis of the course (first section) and four groups of modern art and entertainment forms according to the author's classification (second–fifth sections):

¹ Темпоральність процесу малювання на воді водночас з умовністю води як природного екрану уможлиблює, на думку автора, долучення ебру до експериментальних екранних форм сучасності.

visual-bodily forms, street art, stage forms, screen forms. Characteristics and analysis of the structure and content of the book show that the presented textbook will be useful for teachers of modern culture and art, as well as graduate students and students of all specialties in the field of knowledge 02 "Culture and Art", helping to expand their cultural and artistic worldview and aesthetic evaluative judgments about works of contemporary art.

Key words: *textbook, educational and methodical support of educational process, modern art, postmodern culture, art and entertainment forms.*